

С Т Е Ф А Н   В А С И Л Е В   Н О Ж Ч Е В

Е Д И Н   О Б И К Н О В Е Н   Ж И В О Т

В   Н Е О Б И К Н О В Е Н Н О   В Р Е М Е .

/   А В Т О Б И О Г РАФИЧЕН   ОЧЕРК   /

С Т А Р А   З А Г О Р А

/ ул. "х Димитър Асенов" № 145, вход "Б4, етаж I, ап. № 25 /
тел. № 62-67-83

"Посвещавам на родителите си и особено на баща си, който ми беше постоянен пример за подражание.

Посвещавам и на семейството си, особено на съпругата си, която с грижите си осигури условията, за да бъда това, което бях през живота си."

I. - ВЪВЕДЕНИЕ.

Всеки човек расте и се развива в резултат на своите наследственни качества и условията при които живее.

Както братята и сестрите, така и близнacите, независимо от еднаквата си наследственост и съмейна среда обаче се оформят със свои типични индивидуални особенности. Затова по-късно в живота се проявяват доста различно и могат да бъдат положителен или отрицателен пример за околните.

Пълна и реалнаоценка за всеки човек може да се направи едва в края на живота му.

В моят 80-годишен живот, често не винаги съм постъпвал най-правилно и разумно, въз основа на личните ми интереси и убеждения. Затова ме е принуждавало "необикновенното" време през което живеех. Това беше времето между двете Световни войни, като част от младостта ми премина през Втората световна война. Под влияние на Октомврийската революция, живях и работих с вярата и надеждата за изграждане на едно по-справедливо социалистическо общество. Накрая понесох разочарование от нереализирането на голяма част от тези надежди, малко че съхраних вярата си в бъдещата им реализация.

Това "необикновено" време беше свързано и с изострените борби между развитите икономически страни за световно господство, както и със "студената" война между различните социално-икономически системи. В резултат на тях рухнаха почти всички колониални държави, както и социалистическата общност в Европа заедно със СССР. Често възникваха и "локални" войни, създаващи опасност за III-та световна война.

През това "необикновено" време, науката и техническият прогрес достигнаха своят "апогей" с откритието и ползването на ядрената енергия и овладяването на Космоса. Значително се повиши културното и образователно ниво на ~~голяма~~ ~~значителна~~ част от хората. Не се подобри обаче жизненото и материално ниво на повечето от обикновенните хора в света. Все повече се изостряха отношенията между малкото силно развити и богати страни и многото изоставащи бедни такива.

При тази обстановка, за да мога да живея нормално, често ми се налагаше да действувам в противоречие с разбиранията си, без да се отказвам от тях. Често се налагаше да водя упорита борба, за да мога да съхраня вярата си във възможността да бъде изградено едно разумно и социално справедливо общество. Заедно с това, винаги се стараех да бъда максимално полезен, както на семейството си, така и на народа си и общество то. В отношенията с хората спазвах правилото, да не правя на другите това, което не желаех те да ми правят.

Първоначално, като младеж и до средата на живота си спазвах девиза: "Скрий свойта мъка в душата и пред други сълзи ти не лей и ако може смей се над тълпата, за да не може тя да ти се смей". Автора му сега не си спомням. Потъкъсно си създадох свой девиз-верию: "В живота да се бориш и устояваш вярата и идеите си е много по-трудно, отколкото да защитаваш

личните си интереси. Най-търдното е обаче постоянно над всичко да поставяш интересите на родината и обществото. Този, който успее да го реализира е уважаван не само от сънародниците си, но и от обществото, както през живота си, така и след смъртта си.

При изграждането на този мой девиз-верию, голямо влияние имаше примера на баща ми и добрите ми учители, както като младеж така и след това ^{от} хората с които съм работил и живял.

В желанието си да спазвам убежденията си, често влизах в противоречие, както с близките си, така и с хората около мене.

В моят "обикновен" живот през това "необикновенно" време има много поучителни случки и събития, които рещих да изложа в настоящия свой "Автобиографичен очерк". Постарах се правилно и точно да ги отразя, както и икономическата и политическа обстановка при коята са възникнали. Групирах ги по основните периоди от жизненият си път. Доста бях затруднен при обективната им оценка, а след това и при анализа им. Дано добре да съм изпълнил поставената си задача?

Ще бъда удовлетворен и ако Автобиографичният ми очерк се съхрани само като архивен материал от внуките ми към историята на фамилията ни. Такъв е случаят и със записките на дядо ми Стефан Минчев от времето на Старозагорското въстание, в което той е участник. Оригиналът от същите се съхранява в Историческият музей-гр. Стара Загора.

Стефан В. Ножчев

II. - ЗА ПРОИЗХОДА НА ФАМИЛИЯТА.

По документ от 30.IX.1906 година, съхраняван също в Историческия музей - гр. Стара Загора, фамилията ни води началото си от прадядо ми Минчо Ст. Ножчето, който е бил член на Старозагорският таен революционен комитет. Занимавал се е с лозарство и търговия на вина. Имел ^е двама сина и две дъщери. Притежавам данни само за дядо ми Стефан и едната му сестра Захаринка - учителка. Баша ми поддръжаше връзки с двамата нейни сина: Стефан и Никола Боневи. Последния, като академик беше известен физик-астроном. Беше връстник на баща ми и аз също се познавах с него. За починадият, като млад чичо на баща ми и другата му леля, която също е била учителка, нямам повече данни.

Дядо ми Стефан Минчев Ножчето е роден през 1846 година. Завършил е Свети Николското училище в гр. Стара Загора, където по-това време учи и Васил Левски. От 1866 до 1875 година е бил учител в селата: Любенова махала, Михайлово и Калояновец. Той също е бил член на Старозагорският таен революционен комитет. Ползван е за куриер при честите пътувания при сестрите си, едната учителка в гр. Чирпан, а другата в село Енина, Казанлышко. Съпровождал е Левски, при посещението му в селата в които е бил учител. След Старозагорското въстание, известно време е в Одринският затвор. Оставил е недовършени записки-спомени за въстанието и живота си. След края на Освободителната ^{война}, за кратко време е в Русия, откъдето донася една икона на "Свети Николай Чудотворец". Същата съхраняваме и сега в на-

шето семейство. Работи в Стара Загора на различни служби, като е избиран и за народен представител в Симеоновградският район. При управлението на Стефан Самболов, като русофил е в немилост и е принуден да работи като писар в селата Сборище, Камено и други, Новозагорско. През 1887 година се оженва за баба ми Руска Златанова, произхождаща от многолюдно бедно семейство. Преди това, доста време е била прислужница на свещенник в църквата "Свети Димитър". Има четири сестри: Тодорка, Ана, Мария и Златка, както и един брат Тошо. Тяхното потомство живее и сега в Стара Загора.

С дядо ми имат ~~д~~ама сина: Минчо, роден през 1988 година и баща ми Васил, роден през 1897 година.

След пенсионирането на дядо ми, семейството изпада в доста тежко финансово състояние. За да могат да се изхранват, баща ми ~~и~~шиела долно бельо и горни ризи на ръчната машина "Сингер". Същата се съхранява и ползва и сега в семейството ми.

Дядо ми умира през 1911 година, вследствие зацънване на простата. Баща ми живее ~~се~~ дълго като вдовица и умира през 1945 година.

Чичо ми Минчо, по професия военен музикант, отначало работи в Стара Загора, а след това в Сливен. Оженва се за чинка ми Гиника и имат шест деца: Руска, Ноњо, Стефан, Мария, Тодор и Георги. След пенсионирането си чичо ми се премества със семейството си в град Бургас, където работи като докер на пристанището. Умира през 1943 година, след операция от язва. Той и децата му се водят на фамилията "Минчеви".

Баща ми Васил Стефанов Ноњев, роден на 1 януари 1897 година в село Попово/сега Камено/, Новозагорско, където тагава работи дядо ми. Остава сирак на 13 години, като през учебните години продава вестници, а като гимназист през лятото работи

боти по фабриките или чирали. В гимназията са съученици с Тачо Даскалов и Неделчо Николов, с които участва в социалистическите кръжоци. Известен е сред приятелите си като Васил Ножчето /Чикията/. Със зреостно свидетелство № 1574 от 25.09.1915 година завърши гимназия, като на него е записан с името Васил Стеванов Минчев. До началото на 1917 година работи като канторер в Пътно управление - гр. Стара Загора, а след това, като писар при окръжния лекар. Войник постъпва в Школата за запасни офицери - София. След завършването ѝ, във военния си атестат под № 9711 от 22.10.1917 година е записан вече с възприетата си фамилия НОЖЧЕВ. До края на I-вата Световна война е на фронта край гр. Серес, в състава на I-ва картечна рота на 12-ти пехотен Балкански полк. Демобилизира се като запасен подпоручик.

През учебната 1919/20 година е нередовен учител в село Ефрем, Харманлийско. Явява се на изпити за учителска правоспособност /Свидетелство № 28059 от 6.X.1920 г/ и на учебната 1920/21 година е редовен учител в село Кирилово, Старозагорско. За активна комунистическа дейност е уволнен от 1.IX. 1921 година, като са отнети учителските му права. До месец март 1922 г. работи като работник във фабрика "Вълкар", където се спийтелява с братята Кънчо и Никола Георгиеви Косеви. Чрез тях се запознава със сестра им Зюмбюлка, учителка в село Трън, Старозагорско. През периода 1921-1923 година е секретар на ОК на комунистическия младежки съюз, Стара Загора.

През лятото на 1922 година се оженва за майка ми Зюмбюлка Георгиева Косева. Сватбата си празнуват на в. Бузлуджа на 2 август по време на тържествата.

Възстановяват правата му и от септември 1922 година е учител при майка ми в село Трън, Старозагорско.

В началото на септември 1923 година е арестуван с група ръководни дейци на БКП в Стара Загора и е в затвора по време на Септемврийското въстание. След обявената амнистия в края на годината е освободен от затвора, но уволнен като учител.

До април 1925 година е отново работник във фабрика "Вълкар", когато отново е арестуван. След няколко месеца е освободен от затвора, чрез ходатайството на вуйчото на майка ми Димо Кехайов. Той е съдружник на собственика на фабрика "Вълкар", Харитонов, по това време военен коменданти на града. От есента на 1925 година на баща ми са възстановени учителските права и е назначен за учител в село Гледачево, Новозагорско. Следващата година е преместен в село Бели бряг, Старозагорско, а от септември 1927 година е вече учител в село Трън при майка ми.

Тук развива активна общественна дейност, предимно като кооперативен деятел. Отначало е председател на кредитната коопeração "Жител клас" в селото, а по-късно е избран в управителния съвет на Районният кооперативен съюз "Посредник", отначало в Раднево, а след това и в гр. Стара Загора. От 1938 до 1942 година е редовно избиран за ~~негов~~ председател. Останалата част от живота на баща си отразявам в Автобиографичния си очерк.

Майка ми Зюмбулка Георгиева Косева е родена на 21 юли 1896 година. Баща ѝ е работник във фабриката за цигари "Томасян", а нейната майка Стоянка Георгиева Кехайова е домакиня.

По-големите й сестра Маришка и брат Кънчо са от първата жена на баща ѝ дядо Георги, а брат ѝ Никола и тя са преродени от баба Стоянка. Дядо Георги умира през 1909 година и издръжката на семейството се поема от вуйчовците ми. Моята майка завършва гимназия през 1915 година и от септември същата година е назначена в село Трън за учителка. През учебната 1916-~~1917~~ година е учителка в село Каменна река/Кайлъ-дере/, Ново-

- 9 -

загорско. През лятото на 1917 година, след изрити в град Ямбол придобива права на редовна учителка и от 1917/18 година е вече редовна учителка отново в село Трън, където учителствува до 1943 година, **когато** се пенсионира по болест.

Майка ми имаше двама братя и една сестра. Леля **Марийка** беше най-голямата от всички. Тя остава рано вдовица, работи чуждо, за да отгледа и изучи децата си. След нея беше вуйчо Кънчо, който с двама съдружници създава железарска работилница, по-късно фабрика "Прогрес". Вуйчо Колю до пенсионирането си работи като леяр във фабрика "Вълкар". Майка ми беше най-малката от всички.

Остават твърде рано сираци и починаят си баща - тютюнар ботник, вуйчовците ми почват да работят още като младежи, за да осигурят издръжката на семейството, като осигуряват и майка ми да завърши гимназия.

От роднините на майка ми ще спомена и баба Ройка, сестра на баба Стоянка. Нейният съпруг Иван Момчев е опълченец. С тяхните потомци поддържах близки отношения.

Майка ми поддържаше добри отношения с двамата братя Кирякови, братя на първата жена на дядо Георги. Единият от тях имаше дрогерия в град Калофер и се казваше Аврам Киряков. Синът на другият, Кирил Киряков беше професор в Агрономическият факултет - гр. Пловдив.

С роднинине на баща ми и особено тези на майка ми, които живееха в Стара Загора и близки до нашата възраст с малът брат поддържахме близки връзки. За тях често ще споменавам в Автобиографическия си очерк.

III.- ДЕТСТВО.

/ От IX.1924 до VIII.1934 г./

Роден съм на 21 септември 1924 година в град Стара Загора. Кръстен съм в църквата "Свети Димитър", на името на дядо ми Стефан. За моето име, баща ми е имал сериозни спорове с кумът си Рашо Койчев/шивач/, който наставял да бъда кръстен на неговото име.

Тогава отпуските за майчинство били един месец и майка ми, заедно с мен и баба ми отиват в село Трън. Баща ми остава в града, работещ тогава във фабрика "Вълкар". Докато майка ми е била в училището, ме е гледала баба ми Руска. Така живота ми започва в това село, където редовно сме били през цялата учебна година. Само през лятната ваканция сме били в града.

До 6-годишната си възраст, живеехме в една от стаите на двуетажната къща на заможният селянин Дино Калев, която беше близо до училището. Тя беше разположена в сред обширен двор с голяма градина/гермя/ и доста стопански постройки/обор, саи, хамбар, плевня и други/. Отглеждаше много домашни животни /коне, крави,олове, овце, свине и птици/. С произвежданата от нивите и животните си продукция, задоволяваше напълно нуждите си, като по-голямата останала част от нея продаваше на кредитната кооперация в селото или на търговците в Раднево. Имаше и своя кръчма, чрез която пласираше част от произвежданото от него вино и ракия. Кръчмата се обслужваше от неговият баща дядо Кало. Целогодишно ползваше двама наети работници/аргати/. Единият от тях, Тилю Маринов по-късно му стана зет.

Хазянина имаше две дъщери: Марийка, по-голяма от мене 15 години, а по-малката Станка 5 години.

— 11 —

От този тиличен за времето си селски дом, започнах за пръв път да възприемам външния свят. Ето защо, най-трайните ми детски спомени са свързани с него. След това растях със ~~сем~~ селските деца, но с привилегията на "даскалско" момче.

Тогава в селото живееха около 120 семейства с около общо 1000 жители. Землището му имаше около 17 хиляди декара обработваема земя или средно по около 140 декара на домакинство.

Малко бяха заможните селяни с над 200 декара и бедните такива, с под 80 декара обработваема земя. В селото живееха и десетина семейства тракийски бежанци, оземлени с по 30 декара ниви. Заедно с по-бедните селяни, през лятото те работеха при по-заможните, а през зимата вадеха гипс от нивите си.

Въпреки хълмистия терен на землището, земята беше доста добра за обработване. Освен това на 3 - 4 метра дълбочина, на повечето места беше богата на гипс или пластове хубав пясък и близка подпочвена вода. Вероятно района е бил някога дънис на езеро или море. На два от хълмовете имаше хубави лозя, а по поречието на река Сазлийка и потока Долчината, тучни ливади и пасбища. Землището обхващаше местностите: Карнобат, Янковска чешма, Бузалька, Чейр-дере, Юрдаре, Долчината, Кумсаля, Гюргермес, Сърбския гъол и други. Селото беше разположено на източният висок бряг на река Сазлийка, на почти еднакви разстояния от Раднево, Знаменосец/Кара Бурун/, Бели Бряг, Гледачево и Ковачево. Село Трън беше известно и със турското си име "Кърчалии", а по-късно и с името Гипсово.

След Освобождението, в селото живеят само българи и две семейства "Демирджии", които бяха железарите и подковачите на домашните животни.

Първоначалното училище с четири отделения имаше три паралелки/едната слята/, в които учеха около 110 ученици.

Образованието беше задължително до IV-то отделение и всички деца навършили 7 години посещава^{ха} училището. Само 25 – до 30 на сто от завършилите IV-то отделение продължава^{ха} да учат в Радневската прогимназия. Друга известна част посещава^{ха} помощното земеделско училище в Раднево, където ги занимава^{ха} агронома Трифон Дончев^и съпругата му Златка. Малка част, предимно момчета учеха занаяти/шивачи, обущари и други/ чира^икувайки при майстори в Раднево. Друга^и по-малка част продължава^{да} да учат в гимназия, след завършване на прогимназията. Рядкост бяха завършилите университет. По това време висши^{сти} в селото бяха: д-р Койчо Коев, завършил медицина в Германия; д-р Христо Попов/ветеринарен лекар/, Руси Йорданов, директор на прогимназията в Раднево; Динчо Иванов и Георги Петров, банкови чиновници в Стара Загора и други. От селото със средно образование бяха търговците в Раднево: Диньо Тенев, Жельо Баджанов, Велчо Йорданов, Желязко Желязков и други.

Учители в селото бяха трима: родителите ми и госпожица Недялка от Стара Загора.

За общото културно ниво на селото, голямо било влиянието на железопътната линия от Нова Загора до Симеонов град, съществувала още преди Освобождението, както и близостта на пазарния център Раднево/Меркеза/. Доста рано в селото се организира голяма дружба на БЗНС, от която по време на управление^{то} на Ал.Стамбoliйски е избран за народен представител Вельо Господинов. По същото време, всред по-бъдните селяни проникват и социалистическите идеи. По съвместна тяхна инициатива се създава и кредитната кооперация "Житен клас", в която участвуват почти всички селяни. До 1933 година неин председател е социалистът Йордан Иванов, а секретар-деловодител земеделецът Иван Митев. Баща ми, активно участвува в дейността на коопера-

цията, отначало като член на ръководството, а от 1934 година е избран за председател. Кредитната кооперация има решаваща роля за стопанското и културно развитие на селото. Тя построява Читалището с богата библиотека към него, като през 1935 г закупва и поставя в него радио-апарат на електрически батерии. Към Читалището са и кооперативните магазин и канцеларии. Тя построява по-късно и моста на река Сазлийка и кредитира довършването на училището. След това построява собствена мандра и даракцийница в Раднево. В салона на Читалището имаше и барче, от което се продаваха закуски и безалкохолни напитки.

Много добре помня къщата и стаята в която живеехме тогава, особено вътрешната стълба, водеща до салмата. В нея имаше огнище/баджа/, като там живееха аргатите Тильо и Манол. Като малък, когато Манол вечер засвиреше с гайдата, аз винаги слизах при него. И сега, когато чуя да свири някой на гайда, винаги си спомням за гайдата на аргатина Манол. От салмата се влизаше в пристройката зад къщата, която беше обор за кравите и воловете. Източно от къщата беше хамбаря за зърното. Западно от къщата, срещу прозореца на нашата стая бях саите на овцете. Между тях и салмата имаше навес за слама и сено и малка стая за преработка на кравето и овче мляко. Северно от къщата и саите беше голятата овощна градина.

На юг от къщата се простираше доста голям двор, граничещ със съседите. Между тях се провираше широк път с високи огради, водещ към общият селски път, преминаващ от запад на изток през селото. Южно от него беше училището. По селния път на около 300 метра на изток се излизаше в центъра, където беше паметника на загиналите през войните, Чигалището и Общината.

От южната страна на къщата, по външна стълба се слизаше пред двойна врата, водеща за приземния етаж на къщата. Имаше просторно мазе, което на запад беше свързано с голяма стая-кухня и всекидневна на семейството. Тя беше точно под нашата стая. С вътрешна врата на север тя беше свързана със салата на запад имаше изход към двора.

На юго-западният край на двора, в самостоятелна постройка беше крытата. На юг, тя имаше достъп до споменатия вече селски път. Беше просторна, с четири-пет маси със столове и две пейки покрай стените. На източния ѝ край беше тезгая за приготвяне напитките и мезетата, а зад нея малка стая-склад с ма зето с бъчвите. Дядо Калъо, често обичаше да ме води до крытата. Почекрваше ме с лимонадка и някое бонбонче и ме изпращаше обратно в къщи.

С баба спахме на дървено легло, поставено в северо-западният ъгъл на стаята. То беше застлано и дебел дюшек. До него под западния прозорец имаше дървен сандък, на който често се качваш, за да гледам към сайте с овцете и агнетата. До сандъка беше етажерката с наредени в нея книги. В юго-западният ъгъл на стаята след нея беше пружиненото легло на родителите ми.

Между леглото и етажерката, вечер се нареддаха три стола и се приготвяше леглото за нощуване на братчето ми. В средата на стаята беше масата за хранене с четири стола. Под южният прозорец, до леглото на родителите ми имаше друг сандък с на-

редени върху него черги и одеала/нешо като дръшник/. Органите се застилаха на леглата и покриваха с одеала. В юго-източния ъгъл имаше малък шкаф. На източната стена имаше закована дълга дървена закачалка за дрехи. Печката беше между масата за хранене и източната стена. Близо до Братата, която беше в северо-източния ъгъл, бяха легена поставени до източната стена легена и кофата с вода за миене. Водата за пиеене беше в малка дамаджана и в кана с вода на масата. В така обзаведената стая живееше нашето пет-членно учителско семейство.

Хазяите обитаваха останалите две стаи на същия етаж. В поголямата бяха родителите, а в по-малката децата. Дядо Калъо спеше в кухнята-всекидневна. Всички нощуваха на постлани на пода на стаите дебели черги и се завиха с подобни черги или одеала. През денят, те се навиваха на рула и заедно с възглавниците се нареждаха до северните стени на стаите. В стаите имаше по един или два сандъка с по-ценните дрехи и вещи на семейството. По стените имаше заковани дълги закачалки за дрехи и лавици с наредени по тях домакински съдове. В стаята на родителите имаше поставени портрети на починали членове на семейството, християнски календар и икона с кандело. Храната се приготвяше в кухнята-всекидневна и всички се хранеха на софратата/паралията/. Тя беше кръгла с диаметър около 1,50 метра и висока на около 30 см от пода. Всички се хранеха в алуминиеви или пръстени блюда, като всеки си сипваше от големите тенджери, поставени в средата на софратата. Възрастните стояха на дървени ниски трикраки столчета, а децата на замъята около софратата. Понякога дъщерите на хазяите ме водеха на софратата да се храня с тях.

Работният ден започваше сутрин много рано и завършваше вечер доста късно. Особено напрегнати беха летните месеци.

Дневният режим в нашето семейство беше доста по-спокоен. Когато се събуждахме сутрин с братчето си, родителите ми бяха вече в училището. След закуска, докато баба подреждаше стаята и приготвяше обеда, ние играехме в стаята. След това, заедно с нея слизахме в кухнята - всекидневна на хазияте, тя на "конуш-^{ак}" с хазийка Диневица, а ние да играем с малката им дъщеря. При хубаво време играехме във двора.

Братчето ми Георги/Хоро/, родено на 6.X.1926 година беше две години по-малко от мене. След като навърших четири години, майка ми започна редовно да ме води със себе си в училището. През учебните часове, следваше да стоя на един чин и да слушам преподаваните уроци. През междучасията играех с учениците, главно от нейният клас, които бяха първокласници. Към края на втората година, вече на 5 години съм знаял да чета и пиша. Бил съм левак, но принудително майка ми ~~не~~ научила да пиша с дясната ръка.

От детинството си имам съхранени пет снимки. На едната съм 5-месечно бебе, а на останалите: на една, две, три и четири години. На повечето от тях, съм с учениците на майка ми.

Според баба ми Руска, като петгодишен съм бил послушен и доста затворено дете, обичащо повече да си играе самичък.

С интерес съм слушал приказките, които тя ми е разправяла и да ѝ задавам въпроси. Макар и срещайки съм обичал на чета и разглеждам книжките с цветни фотографии. И в училище, често съм се ~~зан~~амотявал, защото ми било трудно да играя с по-големите от мен момчета. И сега добре помня недовършеното тогава училище, състоящо се от две стаи и коридор, като последният се ползваше и за класна стая. Западно от училището беше старото такова, ползвано за кметство. До 1927 година учителите са били двама. Не съм разбрал, когато вече баща ми е бил отно-

во учител в село Трън.

Добри са спомените ми от Чирпанското земетресение през 1928 година. Тогава доста време спахме на двора в дългата барака, а хазяите под навеси до оградата на салата за овцете.

Ние, децата не смеехме да влезем в къщата, защото щяла да се срути. Погодби са спомените ми от 1929 година, когато в Стара Загора старата ни къща стана опасна за живееене и беше съборена. Баща ми тегли банков заем от 180 хиляди лева с 20-годишен срок на изплащане и започва строеж на нова къща, след разплащане с останалите наследници. От старата къща имам много неясни спомени, главно за високата дървена стълба, по която се страхувах да слизам. Под нея беше вратата на мазето, а предния старата лоза-асма. И в нея, преди да я съборят живеещо семейството на дядо Лено Георгиев, заедно с баба Катерина и двамата им сина Георги/бати Джоджо/ и Христо. Сестрата на майка им, беше съпруга на Стефан Тошев, първи братовчед на баща ми. Това семейство, докато бяхме на село, като квартиранти пазех къщата ни.

По време на строежа й през лятото на 1929 година, двете семейства живеехме в дървени бараки на двора. Стефан Тошев, който беше майстор-строител, с няколко души пое нейното строителство. За ~~дядо~~ с Христо, който беше четири години по-голям от мене, обичахме да влизаме в строежа и играем в него. Веднага той падна лошо и го водиха на лекар, за да превързват раненият му крак. Ние с брат ми повече играехме на двора с отпадъците от строителните материали. Други деца не се пушаха в двора, освен връстника ми Тенко/Стоян Атанасов Симеонов/. Живееха на нашата улица, а майка му Иванка Стоенчева също беше селска учителка.

През септември, когато потеглихме за село, къщата беше

вече покрита, но не напълно довършена.

През същата есен при едно от къпанията ми в село, баба установява, че имам херния/кила/ на левият хълбок. Разревожени родителите ми веднага ми отвеждат при д-р Коев в Раднево. Той предлага веднага да ме оперират, за избягване усложнения. Затруднени финансово, родителите ми отлагат операцията, като ми купуват само предпазен колан. Бях на пет години и това ми действува потискащо. Коланя носих винаги до 10-годишната си възраст, след което при игри и спортувания започнах често да го снемам, за да не ми пречи. През 1933 година д-р Коев изпуска Раднево и родителите продължиха да отлагат операцията ми.

През учебната 1930/31 година, семейството ни се премести да живее в нова по-голяма квартира в къщата на Митко Тенев/Тенекията/. Тя беше в южният край на селото, до шосето за село Бели Бряг и доста далеч от училището. Разполагахме с две стаи. В по-малката северозападна, се настанихме ние двамата с баба, а в по-голямата родителите събраччето ми. Заедно с хазяите си ползвахме общ доста широк коридор-салон, източник от нашите стаи. В него, близо до източната му врата към двора бяха поставени наши леген и кофите с водата за миене. Там ни къпеха в дървеното корито през лятото. От салона се излизаше с три стъпала на двора пред къщата. Хазяите имаха още две стай и голяма салма-кухня. В нея имаше огнище/баджа/ и фурна за печене на хляб. Имаха три дъщери: Иванка, Чонка и Динка, родени съответно през 1922, 1925 и 1928 година. С тях бързо се сприятелихме и добре разбирахме.

Непосредствено пред къщата имаше около 2,50 метра широка циментова площадка, а южно от нея заградена с висока мрежена/града малка градинка, с овощни дървета и цветя.

Предимно на юг и юго-изток имаше обширен двор, на който в най-отдалечения ^{края} беше плевната. Западно от нея беше кладенца с водопойното корито, на който водата беше горчива. На три метра **източно** от къщата беше хамбаря, а след него обора за конете и кравата, а след тях сайта за овцете. Източно от двора имаше заградена голяма градина/гермя/. Такава имаше и западно от къщата, засадена с хубави сливови дървета. Прозорци те на нашите стаи гледаха към нея. Тоалетната беше зад къщата и доста отдалечена за нас децата. От стопанския двор, по широк път между сливовата градина и съседите на юг се излизаше на шосето, водещо към центъра на север и към изхода на селото на юг. На изхода на пътя, към шосето имаше старо брясто-во дърво, на което всяка година гнездяха щъркели. Целият стопански двор с градините и къщата бяха заградени с жив плет и боливи тел. Преди този имот е бил собственост на богатия търговец от селото Диньо Тенев.

Новият ни хазян имаше и около 150 декара ниви и доста голямо лове. Нивите даваше под наем за обработка от по-бедни селяни, а ловето обработваше сам. Отглеждаше около 20-десет овце, крава с теле, две-три прасета, хубава кобила с две-до три подрастващи кончета и доста домашни птици. Като бивш кавалерист най-много се занимаваше с конете. В Раднево със съдружник имаше кърчма и магазин за хранителни стоки. Основно беше ангажиран през денят с тях.

В тази част на селото, по дворовете водата беше горчива и семействата се снабдяваха със сладка вода за пие от кладенец намиращ се западно от река Сазлийка. Нас снабдяваша с такава ~~вода~~ сестрата на училищния прислужник кака Мата, срещу заплащане. През реката, по дървено мостче ни пренасяше с кобилица всеки ден по два бакъра сладка вода.

В новата квартира бяхме устроени доста добре. В североизточният ъгъл на малката стая беше нашето легло с баба. От него на запад покрай стената имаше дървен сандък, а след него до северо-западният ъгъл беше миндерликът. На него можеха да седнат едновременно почти трима души. Застлан беше с меко дъщече, две дебели черги и към стената сламени възглавници за облегалки. Над него на стената, както и над нашето легло бяха закачени две хубави килимчета. Успоредно на миндерлика, почти до прозореца беше поставена масата за хранене с трите стола. На юго-западният ъгъл на стаята имаше триетажна етажерка за кухненската посуда, закрита отпред с платнено перде. От етажерката на изток, покрай стената беше поставен друг сандък за хранителните ни продукти. На около метър от него беше готварската ни печка, със сандък за дърва пред нея. Следващо първо пространство за отваряне входната врата.

В юго-източния ъгъл на голятата стая беше пружиненото ~~легло~~ легло на родителите ми. Между него и вратата беше закована стенната закачалка за връхни дрехи, обвити с бял чаршаф. На северната стена на стаята, зад вратата имаше втора такава закачалка. Под нея, близо до северозападния ъгъл беше поставен булченският сандък на майка ми. От него на юг, под западният прозорец беше винаги добре подреденият миндерлик с малка невисока масичка пред него. След него следваше триетажната етажерка с книгите на баща ми, а в юго-западният ъгъл по дължината на южната стена беше поставена работната маса на баща ми, с подредени на нея книги. Под южния прозорец имаше ~~друг~~ друг сандък. Между него и леглото на родителите ми се помещаваше един стол. Първите две години след него се нареждаха вечер още два стола и на тях се приготвяше леглото на брат ми.

Той често боледуваше и майка ми държеше да спи при нея. Покъсно брат ми спеше на миндерлика в нашата стая.

В неделен ден двамата с брат^{ми} къпеха в дървеното коридор, през зимата в отоплената малка стая, а през лятото в коридора. След 1935 година, когато в Раднево открива обществена баня, с баща си ходехме да се къпем в нея. Когато бяхме в града се къпехме в "Зелената"/турска/ баня.

Поради отдалечената тоалетна, вечер и през зимата ползвахме гърне, захлюпено в коридора до вратата.

Трудности ни създаваха големите стопански дворове, домашните животни в тях и кучетата. Потъкъсно свикнахме с тях, те ни запознаха и не ни закацаха.

От тази учебна година бях вече редовен ученик в I-во отделение, макар че едва бях навършил 6 години. По закон се изисквала да си навършил 7 години, но понеже съм знаял вече да чета и пиша, родителите ми решават да бъда редовен ученик. С това не се промени начина ми на живот, защото вече две години бях редовно в училището. За съучениците ми навършили 7 години обаче беше настъпила сериозна промяна. Затова през първият месец често бягаха от училище. След съответното наказание, родителите им ги връщаха в училището. Ще изложа изказаното от един родител пред майка ми: "А бе даскалище, моят калпазанин пак избягал! Нашарих му добре дупето и ти го доведох. Той трява да знае, че докато не го освободиш, за него няма място в къщи. Понатуявайте го и Вие, за да слуша и се учи? Прилича много на мене. Нали знаете и аз какъв калпазанин бях, но Вие ме оправихте и направихте грамотен човек"?

От 21 септември 1930 година имам запазена снимка, направена на събора в селото. Застанал съм мирно на един стол, като войник. Нали съм вече в I-во отделение?

Майка ми ме учи от I-во до IV-то отделение, въпреки че желаех повече да мъ учи баща ми. Много ме привличаше неговата

класна стая, окрасена с нарисувани от него табла за нагледно усвояване учебният материал. Рисуваше ги вечер в къщи с богат набор от цветни моливи и други бои и четки. Винаги се въртях край него и желаех да му помогам. Той не само рисуваше много добре, ~~и~~ беше ^и голям краснописец. Когато рисуваше, много пушеше и на мен ми ставаше лошо от тютюневият дим. От тогава не понсям пушачите и никога не съм пушил.

В училището, той отбягваше да контактува с мен. Вечер обаче често се забавляваше с нас. Обичаше да ни кара с брат ми да се кацваме на гърба му и го мачкаме/масажираме/. Никога не ни миляше или глезеше, както това правеше майка ни или понякога нашата баба. За него аз бях Стёфко, а брат ми Жорко. Когато той беше в къщи, ние следваха да мируваме и пазим тишина. Уважавахме го и се страхувахме от него. Докато той не седнаше да се храни, ние не почвахме да ядем.

Повечето госби приготвяше баба ми, които бяха основно постни. А какви сладки бяха нейните "манџи"? След обед с брат ми изяддахме и по една филия хляб, наръсена с шарена сол с чубрица или мюродия. Рядко ти ~~се~~ филии се мажеха с масло или мармелад. Сутрин редовно закусвахме с попара или чай с намазани с масло филии. "Блажно" ядяхме обикновено в неделен ден и по-големите празници. Поне често ~~се~~ готвеше с месо през декември и януари, когато в село се колежа прасетата. Тогава родителите на учениците ни донасяха в къщи по парче свинско месо и брусче сланина.

До III-то отделение учехме в недовършеното училище. След това в завършеното вече училище, имаше три класни стаи, малка учителска стая и общ дълъг коридор. Само тоалетните бяха в юго-западния край на училищния двор.

Когато бях в I-во отделение добре съм запомnil труд-

ностите, които имаше майка ми с повтарящия вече трета година Лико. Той беше най-малкият от трите братя "демерджийчета": Теню, Петър и Илия/Теко, Пеко и Лико/. Лико беше здраво, буйно, немирно, но хитро момче. За немирствата му в класа, майка ми веднаж го наказа да стои прав до стената, но и там той не мируваше. Тогава тя му каза: "А бе Лико, какво трябва да направя, за да ме слушаш и да те науча да четеш и пишеш. Умен си да измисляш разни щуротии, а за три години 10 букви не можа да научиш. Ето и плочата пак си счупил?". Тогава в I-во отделение пишех ^{не} на черни площи, от които неписаното лесно се изтряваше с мокра гъба. Лико веднага ѝ отговори: "А бе господжа, не съм виновен аз, че не ми знаеш "чальма"? Колкото и да ме назаваш, пак няма да ме научиш да чета и пиша, докато не ми научиш "Чальма"?. И тази година ^{из}Лико остана в I-во отделение. Сега не си спомням, дали по-късно стана грамотен.

Отначало ходех и се връщах от училището с майка си, но от II-ро отделение предпочитах да се движа с учениците от махлата. До центъра на селото се движехме по шосето, а от там до училището по селския път на изток. Тогава по шосето нямаше почти никакво движение. През есенно-зимния период селските пътища бяха много кални и трудно проходими. Особено трудно се придвижвяхме от центъра на селото до училището, преминавайки по пътеката между двете блата от дъждовна вода. Обикновено тогава пътеката се насишваше с дебел слой пясък за пешходците. С брат си ходехме с гумени шушони, но и те не ни помогаха. Често съучениците ни преминаваха, качени от родителите си на тяхните магарета. По-големите ученици ползваха на краката си "кокили", подпирайки се на здрави и дълги сопи.

През зимата, ние двамата с брат ми ходехме с къси надколената панталони и дебели вълнени чорапи. Но се хмее вълнени

пуловери и дълги дебели палта, а на вратовете си плетени шалове и ученически фуражки.

През есента на 1931 година, в един такъв тежък "кален" ден на връщане от училище ми се слути нещастие. Един от родителите предложи и мен да приведе с магарето си по пътеката между блатата. Дотогава, аз не бях се кацвал на магаре. При опита си да възседна магарето, се преметнах през гърба му и паднах от другата му страна, като си счупих ръката между лакътя и китката. Плачейки, бях отведен в къщи и баща ми веднага ме отведе с каруца в Раднево при д-р Гочев. Той ми намести счупената дясната ръка, постави шини и я бинтова. Наложи се повече от месец да пиша с лявата ръка, което за мен не беше проблем.

След снемането на шините, родителите отново ми наложиха да пиша с дясната ръка.

През пролетта на 1932 година, баща ми ни купи малка футболна топка. В училището, той ни обясни правилата на играта и разделени на две групи изиграхме първият си футболен мач.

По-късно на полянката край Долчинката, където късно след обед съучениците от махалата изкарваха овцете си на допълнителна паша, ние организирахме също такива футболни мачове.

Имажме трудности по размера на игрището, ширината на вратите броя на участниците, честото смеване на играчите от двата отборите, да не се играе с цървули и други такива. След прикането на нови момчета, ни затрудняваше допълнителното им включване и разпределение в отборите. Интересна гледка бяха тичащите потурли боси момчета, с навити на краката навои. Нямажме съдия и често спорехме по правилата на играта. Играехме без почивка, до прибирането на овцете. Аз бях главният организатор и арбитър на тези мачове, като собственик на топката

Когато бях в III-то отделение, добре си спомням прокек-

тирането в училището на филм за свадбата на цар Борис III.

Беше дошла в селото пътуваща група с проекционен апарат.

Затъмниха в една от класните стаи проворците, а на черната дъска опънаха бяло платно за екран и ние за пръв път гледахме това ново за нас "чудо" – киното. Вечерта повториха проекцията за възрастните хора от селото. Доста време след това под ръководството на четвъртокласника Марко Петров, в училищният двор възпроизвеждахме "царската свадба".

От I-во до IV-то отделение стояхме на един чин с Желю Иванов Желев, което беше скромно, малко пълничко момче. С него много добре се разбирахме. От махалата съучениците ми бяха:

Желязко П.Даракчиев, Петър Ат.Даракчиев, Желязко Т.Желязков, Диню П.Гърков, Диню Ралев Демирев и Джена Тенева Койчева. От махалата юго-западно от училището такива бяха: Желю Ив.Желев, Иван Манов, Валю Нейков, Ачка Димова, Деша Т.Кабакова и Желя Р.Желязкова. От махалите северно и северо-западно от училището такива бяха: Георги Михалев Йовчев, Никола Динев, Желю Р.Беров Петър Коев, Койчо Русев, Марко Тод.Марков, Теню Койчев и Алдин Динев. От бежанците съученици ми бяха: Слави Зайиров и Ангел Шумков/Паяка/. Вероятно е имало и още някои, на които имената не мога да си спомня. Добре помня обаче имената на някои от по-големите, като: Станка Д.Калева, Донка В.Господинова, Калчо В.Иванов, Марко Петров, Руси Т.Кабаков, Иван М.Даракчиев/Вейган Михаил Желязков, Иван Манолов, Теньо Ив.Даракчиев, Теню Нейков Даскалов, Илю Танев, Динчо Динев и други. От по-малките добре помня: Вълю Т.Желязков, Иван Т.Георгакев/Абичката/, Койчо Тенев, Дженоу П.Гърков, Петър Гогов, Малчо и Дико Манови, Петър Бонев/Диню Г.Тенев/Кочана/ и други.

Хазлина имаше две кучета. Мъника беше по-дребното, а Троцки по-едрото. Аз ги отблъгвах, но брат ми обичаше да играе с

тях, като често яздаше като кон по-голямото. Беше на 5 години, когато брат ми отива един снежен ден да играе с него. Скоро се завърна с окървавено лице и разранена брада, ~~бъза~~ и ухо. Плачейки, обясни на родителите ми, че както играл с Троцки, той изведнаж го захапал по лицето. След като го измиха и дезинфекцираха със спирт, го заведоха при д-р Гочев в Раднево. Наложило се, да му шие раната на брадата и ухото. И след този продължаваше да играе с Троцки. Понякога, въоръжен с голяма тояга, ходеше да дразни кучета и в съседните дворове.

Хазяите, които нямаха момче, много ни обичаха с брат ми. Наскоро след като се преместихме да живеем у тях, им се роди такова, но на десет-месечна възраст то почина. И преди имали починало момче. Отначало играехме повече с дъщерите им, но след това предпочитахме момчетата от махалата.

Чио Митъо имаше хубава кобила Дочка. Нейният по-голям син, беше много хубаво жребче. Обичах да наблюдавам, как чио Митю язди кобилата или жребчето. Често го придружавах, ги хранеше и поеше. ~~Пакъра~~ /посещавах овцете и по-рядко кравата. С брат ми много обичахме жребчето, като и двамата плакахме, когато го продаде.

Добре помня и вечерите през есента и зимата, когато двете ни семейства се събираща във всекидневната на хазяите, осветена с газова лампа. Като кръчмар и добър винар чио Митъо имаше в мазето си няколко бъчви пригответни от собствено грозде вина. След като се завърнеше от Раднево и обслужеше домашните си животни, канеше баща ми на "пахар" домашно вино и пригответо от буля Диневица подходящо мезе. Докато се "чертежаха" от двулитровият "пахар", жените пресяха вълна или памук, а майка ми шиеше килиметата си. След като поизгравахме край тях, ни изпращаха да спим, а те оставаха докато пресушат "па-

харя".

По това време в селото нямаше шивач и на своята машина "Сингер", баба ми шиеше на селяните долно бельо и горни ризи, срещу скромно заплащане. Така подпомагаше съмейството, ни.

Добри са спомените ми от седенките и попрелките, провеждани в дома на хазните. На попрелките, всяка от жените върше своя работа, като чепкаша или предяжа вълна или памук, а понякога и плетяха. На седенките, събраниите жени помагаха на домакинята при приготвяне "чеиза" на дъщерите ѝ. Не винаги на тези сбирки се допускаха ергените.

Жените от мажалата обичаха сбирките у хазните, на които винаги присъствуваше и баба ми. Тя ги учеше да кроят и шият долно бельо и горни ризи. Когато майка ми беше там, ги учеше да плетат килимчета и бродират. Освен това баба ми ги забавляваше с цинични анекдоти. Ако се забавеше, я подканяха: "Хайде бабо Русле, разкажи нещо около "очукура"?". Тогава нас децата ни изпращаха да спим и баба ги започваше.

Най-добре помня участието ни в гроздоборо на чищо Митъвото лозе. Той се провеждаше обикновенно между 10 и 15 от томври, когато нас учениците разпускаха за "гроздоберска" ваканция. Предния ден хазнина изваждаше изпод навеса на плевнята "кораба", монтираше го на колата и добре измиваше. Сутринта, рано нас децата настаниваха в него по чорапи на застланите черги и с радостни викове и песни потегляхме за лозето. От всички дворове излизаха такива коли с "кораби", пълни с деца. Многото деца в "корабите" символизираха по-голям "берекет".

Пълен отиваше кораба с деца на лозето, пълен с грозде трябаше да се върне. До тогава не бях виждал море, но си представях че плуваме в истински "кораб". Нашето "плуване" завършваше в западната част на хълма "Карнобат", където бяха лозята.

Беше вече светло и ние, заедно с възрастните, снабдени с кофи и кошници започвахме грозdobera, похапквайки от сладкото грозде. Скоро ни омръзваше и започвахме нашите игри из лозето. Като по-~~толеми~~ обаче, бяхме дължни до края ~~да~~ участвуваме в грозdobera. След напълването на "кораба", всички се завръщахме доволни в селото, където колата с кораба се настаниваше близо до входа на мазето. Предницата на колата се повдигаше на дървени подпори, за да може шарата да изтича от канелата в задната част на кораба. Под канелата се поставяше широка и дълбока каца и хазяина най-тържественно отваряше канелата.

След като изтече достатъчно от нея, той напълваше едно медно бакърче и даваше най-напред на мене да отпия от нея, а след това на брат ми. Едва тогава даваше на дъщерите си и възрастните да пият. Този ритуал се повтаряше всяка година. Едва след това се събуваше, измиваше добре краката си и влизаше в "кораба" да тъпче гроздето. От напълнената каца, шарата се прехвърляше в бурета ~~на~~ мазето. След напиването на шарата, за нас децата грозdobera беше завършил.

Най-приятни са спомените ми от баба ми Руска. Нали след раждането на братчето ми винаги спях на едно легло с нея? Нали от нея научих първите си поучителни детски приказки?

Вече като ученик в I-во отделение, веднаж тя ми разправи, как е останала неграмотна. Родители я пращали на училище, но тя постоянно бягала от него и се криела у тях в килера, докато се отказали да я пращат. Били много деца и през "турско" не било необходимо много момичета да се учат. Съжаляваше обаче много че е останала неграмотна. След този разговор, започна да се учи от моят буквар да чете. Трябваше да ѝ повторям доста неща, които аз отдавно знаех. Накрая заедно с мен завърши I-во отделение и стана "грамотна". Тя от своя страна ме научи да